

Csodakamasz-csodafelnőtt-csodaaggastyán

A Rózsavölgyi Kiadó Dohnányi Ernő-lemezeiről

A 2017-es év egyik jeles zenei eseményére, Dohnányi Ernő (1877–1960) születésének 140. évfordulójára időzítve jelent meg két CD-kiadvány a Rózsavölgyi Kiadó gondozásában. Az egyik lemezen a zeneszerző egy korai és egy érett vonósnégyese hallható (mindkettő a-mollban), míg a dupla CD-s album a zeneszerző-zongoraművész amerikai koncertfelvételeiből ad válogatást.

Talán maga a zeneszerző sem gondolta volna, hogy egyszer lemeze játsszák majd fiatalkori kvartettjét. Az ifjú Dohnányi – bár még csak tizenhat éves volt az a-moll vonósnégyes komponálásakor – addigra már túl volt két vonóskvintett és egy zongoráskvartett megalakításán, mi több, a lemezen hallható a-moll vonósnégyes címlapjára büszkén kanyarinthatta rá: „III. Quartett”. A művet rekord gyorsasággal, mindössze másfél hét alatt – 1893. március 25. – április 5. között – vetette papírra.¹ Abból, hogy egy évvel későbbi zeneakadémiai zeneszerzés felvételi vizsgájára addigi kamarazenei terméséből éppen az a-moll kvartett egy tételét választotta ki,² arra következtethetünk, hogy ez utóbbival – vagy legalábbis a Scherzo tétellel – elégedett lehetett. A vonósnégyes-tétel minden bizonnyal a felvételi bizottságnak helyet foglaló

Albert Spalding és Dohnányi Ernő

Mihalovich Ödön³ és Hans Koessler⁴ tetszését is elnyerte, mivel rögtön a II. évfolyamba vették fel, de az ifjú zeneszerzőjelölt ígéretet kapott arra, hogy – előmenetelétől függően – akár egy év alatt elvégezheti a II-III. évfolyamot.⁵

Dohnányi tehát tizenéves korában már tekintélyes mennyiségű kamarazene-t írt, és a zeneszerzés egyik legigényesebb műfajában, a vonósnégyes-komponálásban is komoly jártasságra tett szert. Nagy szerepet játszott ebben az a milió, melyben Dohnányi gyermekkorától nevelkedett. Életében a kamarazene mindig is központi helyet foglalt el. Visszaemlékezéseiben többször említette, hogy milyen nagy hatással voltak szellemi fejlődésére azok a vásárnapi kamarazene-délutánok, melyek során édesapja – a kiváló amatőr csellista, Dohnányi Frigyes – muzsikált együtt barátaival.⁶ E legkorábbi zenei impulzusok, a polgári kamarazenélés hagyománya egész életére kihatottak: előadóművészi pályája során élete végéig jelentős szerepet kaptak hangversenyei műsorában a zongorás kamaraművek.⁷ Első nyilvános szereplése is kamaramű előadásához kötődik: nyolcéves korában iskolai hangversenyen

¹ James A. Grymes: *Ernst von Dohnányi: A Bio-Bibliography*. Westport, CT-London: Greenwood Press, 2001, 31.

² Dohnányi a B-dúr vonósszextett Largo tétele és a *Das verlassene Mägdlein* című dala mellett az a-moll vonósnégyes Scherzo tételét játszotta a felvételi bizottság előtt 1894. szeptember 14-én. Vázsonyi Bálint: *Dohnányi Ernő*. Budapest: Zeneműkiadó, 1971; ²Budapest: Nap Kiadó, 2002, 34.

³ Mihalovich Ödön (1842–1929) 1887–1919 között a Zeneakadémia igazgatója.

⁴ Hans Koessler (1853–1926) 1882–1908, majd 1920–1925 között a Zeneakadémia zeneszerzés tanára.

⁵ Vázsonyi: 35.

⁶ A meghatározó gyermekkori kamarazene élményeiről Dohnányi többek között 81. születésnapját ünneplő interjújában is megemlékezett. „81st Birthday Interview” 1958. július 24. Tallahassee, Florida State University, Dohnányi Collection: DAT 41.

⁷ Nemcsak az életműben, hanem a magyar zenetörténetben is kivételes jelentőségűek Dohnányi kamaraművei: „Dohnányi Ernő művészete mutatja legjobban, hogy a bécsi romantika Magyarországra származott s immár fáradtta finomult hagyománya épp a kamarazene meghiúsított kereteiben tudott leginkább új színekkel gazdagodni, már-már megújulni.” Szabolcsi Bence: *A magyar zenetörténet kézikönyve*. = Bónis Ferenc (szerk.): Szabolcsi Bence művei 2. Budapest: Zeneműkiadó, 1979, 88.

Mozart g-moll zongoranégyesének (K. 478) zongoraszólamát játszotta. Tizenkét éves mindössze, mikor Léván Mendelssohn zongoráskvartettjének, Pozsonyban pedig Schumann zongoraötösének előadásában vett részt édesapja vonósnégyesével.⁸ Nem véletlen tehát, hogy gyermekkori darabjainak jelentős részét kamarazenei kompozíciói teszik ki, és éppen ezért azon sem csodálkozhatunk, ha a fiatalkori a-moll vonósnégyesben is felfedezni véljük az elődök keze nyomát. Rögtön hozzá tehetjük, szó sincs epigonizmusról, hanem inkább sejtetni engedni, hogy a fiatal Dohnányi milyen mintákat követett, kiktől tanulhatta meg a vonósnégyes-írás mesterségét.

Ismeretlensége okán különösen sok felfedezni valót kínál az opusz-szám nélküli kvartett. Az ifjú zeneszerző ekkoriban komponált négyteteles kamaraműveinél már bevett gyakorlat, hogy előszeretettel cserélte meg a két belső tétel korábbi hagyományokat követő elrendezését: második helyre téve a scherzót, míg a harmadik tétel a lassú (ezt akár Haydn-tól is tanulhatta, aki szintén szívesen kísérletezett a hagyományostól eltérő – menüettet követő lassú – tételrendezéssel). A későbbiekben az érett kompozíciókban is jellemző lesz majd a szonáta ciklus ilyen tételrendje. Az pedig, hogy a műben feltűnően sokat szólózik a celló, bizonyára az édesapa felé tett gesztusként értelmezhető. Kusz Veronika – a sok hasznos információt közlő, gondosan szerkesztett lemezkísérő írója – úgy véli, hogy a jövőre utalnak a már itt meglévő hosszú, strukturált dallamok, a scherzo ironiája, a lassú tétel melankolikus, egyben nyugtalan hangvétele, valamint a variációs alapú gondolkodás is.

Kilényi Ede és Dohnányi Ernő

Dohnányi vezényel

darab, melyet szívből-lélekből szeretünk, s amely fajtából alig jön hozzá egy emberöltő alatt egy-kettő a régi kincsekhez. S nagyon büszkék vagyunk, hogy mi játszhattuk először, ezt meg még külön köszönjük.”¹⁰

A darab struktúráját tekintve számos hasonlóságot mutat az esz-moll zongoráskvintettel (op. 26 – 1913–14) – az a-moll vonósnégyest megelőző kamaraművel –, mivel a kvartett sok tekintetben folytatja a zongoraötösben megkezdett utat. A teljes összehasonlítás meghaladná e recenzió terjedelmét, de a legnyilvánvalóbb hasonlóság, hogy a zeneszerző mindkettőben szakít a korábbi négytetelességgel.¹¹ Azonos a középső tételek formája is: mindkettő variáció, melyekben a 2. variációk jelentős tempóváltása egy közbe ékelt gyors tétel képzetét keltik.

⁸ Mindkettőről a sajtó is beszámolt, lásd Gombos László et alia: „Dohnányi Ernő művészi tevékenységének sajtóreceptiója. I. rész: A pályakezdő évek, 1897. január – 1898. április”, in: Sz. Farkas Márta és Kiszely-Papp Deborah (szerk.): *Dohnányi Évkönyv 2003*. Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, 2004. 151–156.

⁹ I. (A-dúr) vonósnégyes (op. 7 – 1899: Doblinger; II. (Desz-dúr) vonósnégyes (op. 15 – Simrock, 1907)

¹⁰ Waldbauer Imre levele Dohnányi Ernőnek. Idézi Vázsonyi: 208.

¹¹ Az a-moll vonósnégyest követő kamarazenei alkotás, a C-dúr szextett (op. 37 – 1935) majd ismét négyteteles lesz.

Dohnányi kamarazenei próba közben, 1955

Mindkét mű a Rondo Vonósnegyes értő előadásban hangzik fel. Pintér Dávid, Dóczi Áron, Tornyai Péter és Mór Orsolya tiszteletet érdemlő szakmai alázattal nyúltak Dohnányi vonósnegyeseihez. Munkájukat a fiatalkori darabnál megnehezítette, hogy kéziratból kellett játszaniuk, ugyanakkor bizonyára sokat segített Pintér Dávid primárius tudományos elmélyülése, aki 2015-ben megvédett DLA-disszertációjának témájául Dohnányi-vonósnegyeseit választotta.

A másik lemez szintén kuriózum: Dohnányi 1952 és 1958 – a zongoraművész 75. és 81. életéve – között adott hangversenyeinek felvételeiből válogat.¹² Nemcsak mint hangszeres előadó szerepel a két CD-n (szólóművekkel, illetve kamaraművek közreműködőjeként), hanem a zeneszerző-Dohnányi, sőt, a második lemez nyitódarabjában saját Stabat materének vezényletével a karmester-Dohnányi is szóhoz jut. A Tallahassee-ben (Florida State University, illetve Dohnányi házában), Athensben (Ohio University), valamint Madisonban (University of Wisconsin) adott hangversenyek felvételeit eredetileg nem lemezre szánták. A fenti egyetemek stúdiósainak félamatőr rögzítéseiért mégis hálás lehet az utókor, még akkor is, ha ezek nem a művész fénykorának lenyomatát adják. Dohnányi köztudottan nem szerette a stúdiófelvételeket, számára mindig is fontosabb volt a közönség reakciója, az azonnali visszajelzés. Később ugyan belátta, kár volt ódzkodnia a sterilnek ható lemezfelvételektől, ám addigra élete más fordulatot vett, és elúsztak a lehetőségek.

A huszonekét tracket számláló album két korongján a tíz Dohnányi-darabon (illetve műrészleten) kívül Bach-, Mozart-, Beethoven-, Schubert-, Schumann- és Brahms-művek hallhatók. Feltűnő, hogy a lemezt szerkesztők az elhangzó darabok többségénél nem a teljes művet mutatják meg, hanem csak egy vagy két tételét, illetve a Stabat maternek egy részletét, melynek okát csak találgathatjuk. Furcsa ez, annál is inkább, mert maga Dohnányi a több-tételes kompozíciók esetében már pályája kezdetétől fogva – néhány kivételtől eltekintve –, már akkor is, amikor az még egyáltalán nem volt bevett gyakorlat, a teljes mű előadására törekedett. Elképzelhető, hogy a lemezen nem hallható tételeknél a nem kielégítő technikai minőséggel lehet a hiányt magyarázni, de az is feltételezhető, hogy a szerkesztők minél több szerzőt és művet szerettek volna megmutatni. Mindenesetre örülünk, hogy J. S. Bach Olasz koncertjének (BWV 971) és Beethoven E-dúr szonátájának (op. 109) felvétele teljes egészében a hallgató rendelkezésére áll. A Bach-műnél azért is öröndetes, hogy mind a három tétele hallható,¹³ mert a két szélső sokszor összekapott girlandjaiért bőszesen kárpótol a lassú középső költőisége, ahol – Tóth Aladárt idézve – „a zongora lélekké

¹² Összeállítás és a lemezkísérő Kusz Veronika munkáját dicséri.

¹³ Dohnányi 1899-ben játszotta először a művet, majd meglehetősen ritkán tűzte műsorára. Egy 1930-ban Budapesten adott koncert után negyedszázaddal vette elő ismét és éppen a lemezen hallható athens koncerten játszotta utoljára nyilvános hangversenyen. Kovács Ilona: „Dohnányi Ernő zongoraművész pályája, I. rész: 1897–1921”, Sz. Farkas Márta és Gombos László (szerk.): *Dohnányi Évkönyv 2005*, Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, 2006. 63–150.; uő.: „Dohnányi Ernő zongoraművész pályája, II. rész: 1921–1944”, Sz. Farkas Márta és Gombos László (szerk.): *Dohnányi Évkönyv 2006/7*, Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, 2007. 306–360.

változik”.¹⁴ Izgalmas felfedezni a kamarajátékost is. A már visszavonult Albert Spalding¹⁵ állítólag régi kedves kamarapartnerre, Dohnányi Ernő kedvéért tért vissza a pódiumra, hogy közös lemezfelvételek mellett Tallahassee-ben koncertezzenek.¹⁶ Szintén több éves barátság fűzte Zathureczky Edéhez¹⁷ is, akivel a Kreutzer-szonáta (op. 47) 1. tételével Dohnányi cisz-moll szonátájának 2. tételét is játsszák a lemezen. Izgalmas összehasonlításra ad alkalmat, hogy ugyanezt a tételt Spaldinggal is meghallgathatjuk. (Véletlen, de tény: mindkét hegedűművész egy évvel a Dohnányival készített felvételek után már nem volt az élők sorában – csupán ezért is felbecsülhetetlen értéke van ezeknek az utolsó hangzó dokumentumoknak.) Dohnányi saját csellószonátájának (op. 8) és Brahms e-moll szonátájának egy-egy tételét pedig éppenséggel olyan művésszel karöltve vitte pódiumra, akivel ott és akkor – Athensben – találkozott először. Maurice Eisenberggel¹⁸ bizonyára nem volt sok próbára lehetőségük, de itt is megcsodálhatjuk a zongoraművész páratlan kamarazenei kvalitásait: ahogy kísér, ahogy átveszi a dallamot, majd a cselló egyenrangú társaként párbeszédet folytat partnerével. A tallahassee-i évek nagy ajándéka volt – mind a közönség, mind pedig az előadók számára – a Kilényi Edével adott kamarakoncertek lehetősége. Kilényi Dohnányi tanítványa volt a Zeneakadémián,¹⁹ később, a 2. világháború után pedig óriási szerepet játszott mestere politikai rehabilitációjában. 1953-tól kollégák lettek a tallahassee-i egyetlen zenei fakultásán, ahol több kézzongorás hangversenyt adtak. Mester és tanítványa előadásában ezúttal Schubert f-moll fantáziája (op. 103) hangzik el, ihletetlen, varázslatosan, a muzsikálás magas iskoláját megmutatva.

Az utolsó romantikus – Dohnányi amerikai koncertfelvételei címet viselő CD legnagyobb értéke az, hogy sejtetni engedi azt az eufórikus hatást – az egykori Dohnányi-kortársak privilégiumát –, melyet Tóth Aladár így foglalt össze:

„Zongoraszólamába [...] már beledolgozza a kamarazene-partnereitől kapott élményt is s ennek az élménynek keretében egyénisége azzal a bizonyos varázslatos közvetlenséggel nyilatkozik meg, mely feledteti a keret keretszerűségét. Nem hiába nőtt fel Dohnányi Ernő a »bürgerliche Kammermusik« kultúrájában: ma ő a világ legnagyobb kamarazenesze, sőt kérdés, volt-e egyáltalában Mozart óta akkora kamaramuzsik, mint nagy hazánkfia.”²⁰

Kovács Ilona

*A képeket az MTA BTK Zenetudományi Intézet „Lendület”
20–21. Századi Magyar Zenei Archivumának gyűjteményéből és szíves engedélyével közöljük.*

Dohnányi-vonósnégyesek I.
(Rózsavölgyi és Társa Kiadó)

Az utolsó romantikus – Dohnányi amerikai koncertfelvételei
(Rózsavölgyi és Társa Kiadó)

¹⁴ Tóth Aladár: „Dohnányi Ernő kultúrája, művészegénisége és zongoraművészete”, in: Járosy Dezső (főszerk.)-Major Ervin (felelős szerk.): *Zenei Szemle*, XI. évfolyam X–XI. szám (1927. október–november), 219–231, ide: 229.

¹⁵ Albert Spalding (1888–1953). A lemezen elhangzó szonátatégeket (Mozart: B-dúr szonáta, K. 454 – 1-2. tétel; Dohnányi: cisz-moll szonáta, op. 21 – 2. tétel) Spalding és Dohnányi korábban nem, csak 1952. január 11-én, Tallahassee-ben játszották együtt.

¹⁶ Vázsonyi: 294–295.

¹⁷ Zathureczky Ede (1903–1959) lemezen hallható mindkét művet többször játszották együtt: Dohnányi: cisz-moll szonáta, op. 21: 1932. 02. 23. – Budapest; 1939. 11. 04. – Kassa; 1943. 02. 10. – Budapest; 1943. 04. 03. – Kaposvár, 1943. 04. 05. – Pécs; 1944. 01. 14. – Miskolc; 1958. 01. 24. – Tallahassee (magánhangverseny); 1958. 01. 29. – Tallahassee; Schumann: d-moll szonáta, op. 121: 1943. 03. 29. – Budapest; 1958. 01. 25. – Tallahassee; Beethoven: A-dúr (Kreutzer) szonáta, op. 47: 1944. 01. 14. – Miskolc; 1944. 01. 27. – Budapest; 1958. 01. 29. – Tallahassee. A közös fellépések mellett a két művész élete több szalon is összefonódott: Dohnányit Zathureczky követte a Zeneakadémia főigazgatói székében (1943–1956), később, a hegedűművész amerikai letelepedését követően a Dohnányi-család támogatta az újonnan érkezettet.

¹⁸ Maurice Eisenberg (1900–1972). Az amerikai gordonkaművész európai tanulmányai során többek között Hugo Becker (1864–1941) tanítványa is volt. Becker Dohnányi leggyakoribb kamarapartneri közé tartozott 1902–1914 között.

¹⁹ Kilényi Ede (Edward) az 1928/29-es és az 1929/30-as tanévben volt Dohnányi tanítványa Budapesten. Lásd Kovács Ilona: „Dohnányi Ernő, a Zeneakadémia tanára”, Sz. Farkas Márta (szerk.): *Dohnányi Évkönyv 2002*, Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, 2003. 55–66., ide: 59.

²⁰ Tóth Aladár: i. m., 228.